

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI  
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI  
O‘RTA MAXSUS, KASB-HUNAR TA‘LIMI MARKAZI**

**S. Sh. Tashpulatov, M. K. Ramazonova,  
G. G‘. Alimova, Sh. G. Jo‘rayeva**

# **KENG ASSORTIMENTDAGI KIYIMLARNI LOYIHALASH, MODELLASHTIRISH VA BADIY BEZASH**

*Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi tomonidan  
kasb-hunar kollejlarining 3540601 – «Tikuv va tikuv-trikotaj  
ishlab chiqarish», 3540604 – «Keng assortimentdagi kiyimlarni  
loyihalash va modellashtirish» yo‘nalishi o‘quvchilari uchun  
o‘quv qo‘llanma sifatida tavsiya etilgan*

«FaylasufLAR» nashriyoti  
Toshkent — 2016

**UDK 687(075)**

**KBK 37.24-2**

**T-77**

**Tashpulatov S.**

**T-77 Keng assortimentdagi kiyimlarni loyihalash, modellashtirish va badiiy bezash:** kasb-hunar kollejlari o'quvchilari uchun darslik / S. Tashpulatov; O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi; O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi markazi. — Toshkent: «Faylasuflar» nashriyoti, 2016. — 224 b.

**UDK 687(075)**

**KBK 37.24-2ya722**

Mazkur o'quv qo'llanmada baza asosidan foydalanib yangi kiyimni konstruktiv modellashtirish usullari hamda o'quvchilarning mustaqil ishi uchun kiyimni badiiy bezash ma'lumotlari keltirilgan. Ushbu o'quv qo'llanma kollej o'quvchilari uchun mo'ljallangan.

**Taqrizchilar:**

M.Q. Rasulova — TTESI «Tikuv buyumlari texnologiyasi» kafedrasini mudiri, t.f.n., dotsent.

N.S. Mirsagatova — Yakkasaroy yengil sanoat kasb-hunar kolleji direktori.

ISBN 978-9943-4133-3-7

© «Faylasuflar» nashriyoti, 2013.

© «Faylasuflar» nashriyoti, 2014.

© «Faylasuflar» nashriyoti, 2016.

## KIRISH

Xalq uchun tovarlar ishlab chiqarishning kengaytirilishi, ular sifatining yaxshilanishi, barcha xizmat turlarining tez rivojlanishi aholi yashash darajasini yangi, ancha yuqori bosqichga ko'tarishning o'zgarmas shartlaridan biri hisoblanadi.

Aholi uchun tovarlarni ishlab chiqarishda ilmiy-texnika taraqqiyotidan foydalanishga asoslanishi lozim bo'lib, ular nafaqat tovar sifatini yangi darajaga ko'tarish, balki ular assortimentini kengaytirishga ham imkon beradi.

Yengil sanoat oldida aholining sanoat tovarlariga bo'lgan ehtiyojini to'laroq qondirish, bozorni kerakli mahsulot bilan to'ldirish, mahsulot sifatini yaxshilash va assortimentini kengaytirish, ularning iste'mol madaniyatini oshirish vazifalari turadi.

Hozirgi vaqtda mavsumaro yengillashtirilgan, isituvchi astarli kiyimlar, turli to'plamlar assortimentini ishlab chiqarilishini kengaytirilishiga alohida e'tibor berilmoqda.

Qo'yilgan vazifalarni bajarishda sanoatda ishlab chiqarish uchun mo'ljallangan mahsulotlarni badiiy loyihalashni to'g'ri tashkil etish muhim rol o'ynaydi. Badiiy loyihalashtirish mahsulotlarning kelgusi hayotini aniqlaydi.

Badiiy loyihalashtirish (dizayn) jarayonining to'g'ri tashkil etilish natijasi bu uning texnologiya, tejamkorlik va estetikasi nuqtayi nazaridan optimal hal etilgan mahsulotidir. Mahsulotning inson va jamiyat uchun badiiy loyihalashtirilishi to'g'ri bog'langan, chunki jamiyat ma'lum xarakter va darajadagi mahsulotlarni ishlab chiqarishga ijtimoiy buyurtma beradi. Ijtimoiy buyurtma esa jamiyat ma'naviy rivojlanish darajasiga bog'liq, shuning uchun mamlakatimiz aholisining estetik tarbiyasi shaxsning har tomonlama uyg'un rivojlanishining ajralmas qismidir.

Estetik tarbiya inson atrofidagi butun buyumlar dunyosi go'zallik va uyg'unlikka to'lib, xulq va kiyim madaniyati me'yorida bo'lgandagina eng yuqori kuchga ega bo'ladi.

«Madaniyat» (yaxshilash) tushunchasi muayyan tarixiy davrlar, ijtimoiy-iqtisodiy formatsiyalar, aniq jamiyat, xalqlar va millatlarining rivojlanishi moddiy va ma'naviy darajasini, shuningdek spetsifik faoliyat yoki hayot sohalarini tavsiflash uchun qo'llanadi (mehnat madaniyati, badiiy madaniyat, kostum madaniyati).

Zamonaviy nuqtayi nazardan madaniyat alohida shaxslar va butun insoniyatning hamma sohalarida va jihatlarida shaxsning ma'naviy rivojlanishi va ijtimoiy taraqqiyotiga yordam berish darajasida barcha yutuqlar natijasi sifatida tushuniladi.

Ishlab chiqarish madaniyati va kostumdan foydalanish madaniyati o'zaro bog'liq tushunchalar bo'lib, yaxshi loyihalashtirilgan mahsulot albatta sotib olinadi deb o'ylashga asos bermaydi. Xaridor yoki iste'molchi o'zining qator talablarini qo'yadi-ki, ularni buyum yaratishda hamma vaqt hisobga olish imkoni bo'lmaydi. Modeler-dizayner va konstruktor aholi talablarini doimiy o'rganishi, ular qanday o'zgarayotganini ko'rishi kerak, albatta. Biroq iste'mol madaniyatini rivojlantirish, ya'ni insonda yuqori va estetik sifatli, zamonaviy madaniyat darajasiga javob beruvchi mahsulotlarni xarid etish ehtiyojini tarbiyalash kerakligini esda tutish lozim. Iste'molchi o'z navbatida mahsulot yaratish jarayonida qatnashadi, chunki uning talablariga muvofiq ijtimoiy buyurtma shakllanadi, ya'ni turli aholi guruhlariga qanaqa va qanday xarakterdagi mahsulotlar zarurligi aniqlanadi.

Iste'molchilarning madaniy ehtiyojlari turli guruh mahsulotlariga qo'yiluvchi talablarda muhim tarzda aks etadi, bu o'z navbatida iste'molchilarni yuzaga kelgan mahalliy va milliy odatlar, ularning buyumlarga uslub, moda xarakterli talablarini hisobga olgan holda munosabatiga muvofiq guruhlash zaruratini shartlaydi.

Mahsulotlar ishlab chiqishning bu bosqichida turli reklama, masalan, plakatlar, televideniya, radio orqali ma'lumot, maxsus reklama, bosma nashrlar, model ko'rsatishlari va hokazolar ishga solinishi kerak. Reklama madaniy qadriyatlarga tayanishi, sotuvga tayyorlanuvchi mahsulotlar estetik mazmuni va funksional xususiyatlarini tushuntirishi kerak.

Zamonaviy kostum madaniy rivojlanishning hamma progressiv-gumanistik tendensiyalarini hisobga olishi shart. Buning uchun:

- o'tmish merosini chuqur o'rganish va eng yaxshi odatlar bilan aloqani saqlab qolishi;

- zamonaviy yengil sanoatdagi barcha ilg'or, progressiv g'oyalarni faol va analitik o'zlashtirilishi;

- sanoat taraqqiyotiga ko'maklashuvchi yangi g'oyalarning tez amalga oshirilishi;

- kostum shakli rivojlanishini oldindan ko'ra olishga ilmiy yondashuv;

- kostumda me'morchilik, san'at, ilmiy-texnika taraqqiyoti sohasidagi yangi yutuqlar bilan bog'liqlikning aks ettirilishi;

- individual kishi timsoli kostumini shakllantirish;

- kostumning ansambl yechimi;

- kostum shaklining vazifasiga muvofiqligini ko'zda tutish lozim.

# **I. KIIYIMLAR MODELLARINI TUZISH. LIBOS KOMPOZITSIYASINI YARATISHNING ASOSIY USULLARI**

«Model» soʻzi lotinchadan tarjima qilinganda namuna (meʼyor, oʻlcham) maʼnosini bildiradi. Bizning sohamizda model deganda rassom-modeler gʻoyasi asosida amalga oshirilgan kiyimning birinchi (dastlabki) namunasi tushuniladi. Modellash tirish atamasi ostida odatda yangi modelning vazifasi va atrof-muhit, kishining tashqi va ichki koʻrinishi, gazlamalar xususiyatini hisobga olgan holda yaratilishining ijodiy-badiiy jarayoni koʻzda tutiladi. Kiyimni modellash tirishda ishlab chiqish obyektlari mahsulot shakli va silueti, uning bichilishi, gazlamalarning tanlanishi, shakl hosil boʻlish usullari, elementlar kompozitsiyasi, ranglar yechimi boʻladi. Modellash tirish jarayoni odatda modellarning dastlabki namunalarini tayyorlash bilan yakunlanadi.

Konstruktiv (texnik) modellash tirish deganda, yangi modelning dastlabki namunasi yoki uning grafik tasviri boʻyicha mahsulotning muvofiq baza asosiga, asosan chizmalar yoki detal lekalolaridan foydalanib chizmalarni yoki mahsulot detallari lekalolarini tayyorlash koʻzda tutiladi. Ishlangan lekalolar asosida tayyorlangan namuna kiyimni ommaviy tarzda ishlab chiqarish uchun shakl etaloni boʻlib xizmat qiladi.

Kiyimning yangi modeli konstruksiyasini ishlab chiqish jarayoni quyidagi bosqichlarni oʻz ichiga oladi: modellarni oʻrganish va tahlil qilish; asosni aniqlashtirish yoki oʻzgartirish va unga model xususiyatlarini oʻtkazish (namuna konstruksiyalar boʻlmasa yangi asos ishlab chiqiladi); model konstruksiyasi ishlanmasi toʻgʻriligini tekshirish.

## **1.1. Kiyim funksiyasi va tasnifi**

Kiyim va kostum tushunchasini odamga, uning qomati va obraziga nisbatan qarab chiqish kerak.

Kiyim inson jamiyati rivojlanishining ilk bosqichlarida paydo boʻlgan. Ibtidoiy odam kiyimdan kichik yashash joyi sifatida, yaʼni u hali paydo boʻlish sabablarini bilmaydigan yomon havodan va tabiat kuchlaridan himoya sifatida foydalangan. Kiyim uchun odatda qoʻl ostida bor gazlamalardan foydalanilgan. Inson-